

P o s u d o k
habilitačnej práce PhDr. Kataríny Chovancovej, PhD
Sprostredkovaná komunikácia

Medziľudská komunikácia je zdanlivo zložitá, v skutočnosti však prirodzená a vlastne jednoduchá ľudská aktivita. Tento rozpor zrejme súvisí s tým, že v lingvistických kompendiách, monografiách i vo vedeckých štúdiách sa jazyk predstavuje ako náročný a komplikovaný systém, ktorý je paradigmaticky zložito štruktúrovaný. Pritom – paradoxne – pri osvojovaní jazyka nedochádza k vážnejším problémom, medziľudská komunikácia prebieha bez väčších ťažkostí, zvládame ju takmer bezporuchovo. Dokonca aj dieťa si už v predškolskom veku jazyk natoľko osvojí a ďalej osvojuje, že ho dokáže používať nielen ako komunikačný, ale aj – a možno najmä – ako kognitívny prostriedok. Ide zrejme o vrodené danosti, ktoré máme ukotvené vo svojom vedomí, vo svojom poznávacom systéme a postupne aj vo svojej uvedomenej komunikačnej kompetencii. Pritom je dôležité, že u zdravého jedinca sa tieto danosti v pravý čas aktivizujú.

Materiálnou bázou, v rozmedzí ktorej sa jazyk prezentuje ako kognitívny a komunikačný prostriedok je aktuálny text ako výsledok komunikačnej aktivity najmenej dvoch subjektov. V texte ho vnímame ako osobitý, paradigmaticky perfektne zoštruktúrovaný systém. Text je funkčným podložím národnej, sociálnej, ekonomickej, politickej a kultúrnej koexistencie ľudskej spoločnosti v existenčnom priestore človeka. Využívajúc jazyk, pomocou výrazových prostriedkov expedient ukladá do textu vecnú alebo estetickú informáciu, v ktorej percipientovi podáva správu o vonkajšej, objektívnej skutočnosti, ako aj o svojej alebo cudzej vnútornej, psychickej, citovej a myšlienkovvej situácii. Preto platí, že jazyk a text môžu plniť svoje funkcie iba vďaka vzájomnej kooperácii. Jazyk ako svojbytná entita má reálne zmysel iba vtedy, keď slúži na prezentáciu vonkajšieho a vnútorného sveta človeka v aktuálnom texte. V priestore textu sa jazyk vyjavuje tak vo svojej formálnej, systémovo-štruktúrnej podstate, ako aj vo svojom výrazovo-vyjadrovacom a funkčnom rozmere.

Práve v tejto súvislosti je dôležité, že text je bilaterálna entita, aktuálna existencia ktorej je založená na napätí medzi jeho hĺbkovou a povrchovou organizáciou. V priestore tohto napätia má dominantné postavenie hĺbková rovina textu, štruktúrácia jeho obsahovo-tematického podložia. Napriek tomu, že jazyk je nevyhnutnou podmienkou existencie ľudskej spoločnosti ako usporiadaného systému, jazyku sa v rozmedzí onoho napätia „ušla“ iba druhoradá, i keď zároveň nenahraditeľná funkcia. Povrchová organizácia textu je totiž „len“ priezorom do vecného alebo estetického rozmedzia informácie, ktorá je ukotvená v jeho logicko-myšlienkovom ustrojení. Vzhľadom na spriaznenie tohto hĺbkového usporiadania textu expedient vyberá významovo

a funkčne primerané výrazové prostriedky zjednotlivých rovín jazykového systému a spolu so štýlami inej proveniencie ich jazykovo-kompozične usporadúva tak, aby percipientovi vyslal čitateľnú (dekódovateľnú) vecnú alebo estetickú informáciu.

Tento zložitý, a ako som už naznačil, v skutočnosti jednoduchý proces medziľudskej komunikácie reguloval a reguluje súbor relevantných faktorov reálnej komunikačnej situácie. Na diachrónnej osi, ale najmä v synchronne vymedzenom aktuálnom teraz sa v ich (dočasnom) hierarchickom ustrojení odráža tlak jazykových, štýlových a komunikačných noriem, ako aj noriem spoločenského správania, ktoré takto vo vzájomnej kooperácii determinujú sociálne a individuálne podmienenú tvorbu diferencovaných aktuálnych textov.

Ale práve vo vyššie naznačených súvislostiach sa ponúkajú viaceré otázky, na ktoré lingvistika hľadala a naďalej hľadá odpovede. Zo synchronného hľadiska ide najmä o „inventár“ relevantných faktorov, ktoré vymedzujú súvektú komunikačnú situáciu, a o ich hierarchické usúvzťažnenie, čo zásadným spôsobom podmieňuje tvorbu aktuálnych textov a ich sociálnu a individuálnu diferenciáciu. Na diachrónnej osi ide o pohyb, preskupovanie vzťahov v rámci ich (možného) binárneho usporiadania. Zároveň je to aj otázka, ako sa na tejto osi vzájomne správali – približovali, vzdiaľovali alebo aj vylučovali – pólavo odlišné faktory komunikačnej situácie. Pritom ide aj o ich možné rozširovanie alebo zužovanie, čo zas má vplyv na ich vzťahovú konšteláciu, ale najmä na charakter komunikačného procesu a na podobu výsledkov tohto procesu – aktuálnych textov.

Na tieto otázky sa – najmä v prvej, teoreticko-metodologickej časti – priamo alebo iba nepriamo zameriava vo svojej habilitačnej práci aj PhDr. Katarína Chovancová, PhD. V tejto časti vymedzuje vzťahy medzi základnými pojmami a termínmi, ktoré tvoria koncepčný rámec jej výkladov. Zaoberá sa v nej sprostredkovanou komunikáciou. Sleduje pritom konštitutívne vlastnosti aktuálnych komunikátov, ktoré vznikajú v rámci komunikačnej aktivity tzv. sprostredkovateľov. V tomto prípade ide o tlmočníkov, moderátorov, športových komentátorov a spolukomentátorov. Ich komunikačné výkony analyzuje na pozadí ideí vyslovených v prvej časti. Je pozitívne, že sa v oboch prípadoch opiera o bohatú domácu i zahraničnú literatúru. Názory autorov nielen reprodukuje, ale aj hodnotiaco posudzuje, prípadne naznačuje aj vlastné riešenia. To platí ako pozitívum napriek tomu, že nie vždy sa jej darí oslobodiť sa od sugescií zistení a stanovísk vyslovených v použitej literatúre, čo sa premietlo aj do občasnej kontaminácie koncepcií prijímaných v domácej literatúre s podnetmi so zahraničných zdrojov a odrazilo sa to aj v kurzorickosti časti výkladov a v atomizácii klasifikácie a charakteristík istých jazykových a kompozičných postupov. Na týchto miestach sa v jej texte nie vždy prijateľne zrážajú totožné i protichodné „hlasy“ autorov, ktorí sa dotkli skúmanej problematiky. To je však bežný znak aj publikovaných prác nastupujúcej

generácie lingvistov. Z druhej strany zas – v tom možno nájsť aj podnety na diskusiu. Niektoré spomeniem.

Autorka správne venuje osobitnú pozornosť faktorom komunikačnej situácie, na priesečníku ktorých sa rodí vonkajšia a vnútorná tvár komunikátov utváraných v rámci sprostredkovanej komunikácie a ktorá sa dotvára na pozadí aktuálnych komunikačných modelov. Pokiaľ ide o vzťah medzi opozitnými dvojicami, tu nejde o kontradiktorickosť áno – nie. A teda napríklad ani na osi oficiálnosť – neoficiálnosť nemožno hovoriť, že sa istý pól neuplatňuje. V konkrétnej situácii ide o variabilný pohyb obidvoma smermi a o hierarchické odstupňovanie tlaku jedného i druhého pólu, pričom dotyk s jedným pólom neznamená popretie druhého. O niekoľko strán neskôr to správne posudzuje aj autorka, keď na „opozitnej“ osi pripúšťa dynamický pohyb. Preto nemožno ani tvrdiť, že protiklad verejnosť – súkromnosť stráca platnosť. Tu skôr ide o vplyv vonkajších faktorov (kontextov) vo vzťahu k norme spoločenského správania. Ako sa mení spoločenský kontext, na všetkých úrovniach sa reštrukturalizuje aj kontext vzťahov medzi relevantnými faktormi komunikačnej situácie. Ak napríklad – doklad z inej sféry – dakedy študent prichádzal na skúšku spoločensky oblečený (aj s kravatou), dnes bez ostychu príde v rifliach a... Verejnosť „zostáva“, mení (narúša?) sa len norma spoločenského správania. Pokiaľ ide o protiklad dialogickosť – monologickosť, v slovenskej lingvistike sa dialogickosť – monologickosť nespájala s formou prejavu, len sa konštatovalo, že ústnosť skôr ráta s dialogickosťou, písomnosť je spravidla monologická. Komentátorský plurál by som interpretoval inak: my = naše športové družstvo (kolektív), v inom kontexte = krajina, vlasť a pod. K zaujímavému riešeniu vzťahu expresívnosť - efektívnosť by som dodal, že pri expresívnosti ide o ohľad na expedienta, pri efektívnosti je v hre percipient. Expresívnosť znamená, že expedient vnáša do textu (uvedomene alebo náhodne) svoj subjektívny aspekt, ktorý realizuje na povrchovej úrovni svojho prejavu. S tým je potom spätý aj problém pragmatickosti.

Záver. Predložená habilitačná práca spĺňa základné podmienky kladené na práce tohto žánru. Vyššie vyslovené poznámky sú mienené predovšetkým ako stimuly na vecnú diskusiu. Preto odporúčam, aby práca bola prijatá na obhajobu a po úspešnom habilitačnom konaní navrhujem udeliť PhDr. Kataríne Chovancovej, PhD. vedecko-pedagogický titul docent.

Banská Bystrica 29. novembra 2012.

Prof. PhDr. Ján Findra, DrSc.